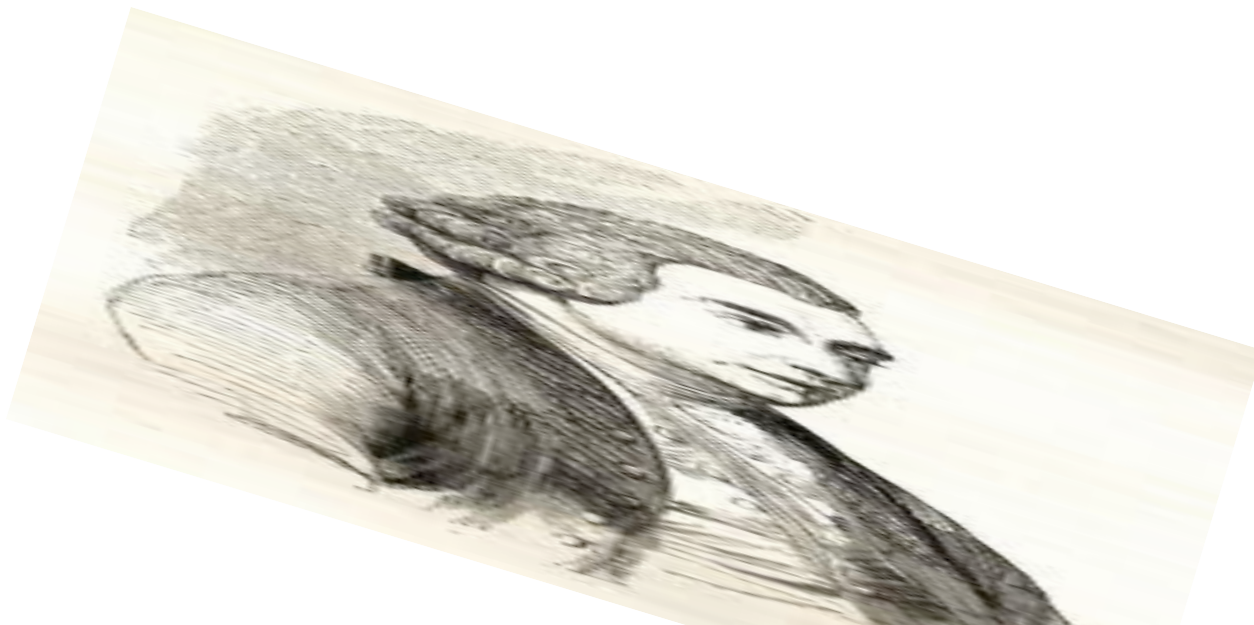

Moralisk värdering, sympatins verkningar och några naturliga dygder

Konstgjorda dygder och laster

- Sociala konventioner krävs för att karaktärsdragen skall existera och för att moraliska känslor skall utvecklas

Naturliga dygder och laster

- Karaktärsdragen är (grundade på) naturliga tendenser i det mänskliga psyket och väcker moraliska känslor helt naturligt utan konventioner

Den moraliska känslans gång

- Beträktelsen av
- Direkt/indirekt

- Tillfredsställelse/otillfredsställelse
- Gillande/ogillande

- Kärlek (beundran) – stolthet
- Hat (avsky) – skam (förödmjukelse)
- Beröm/klander

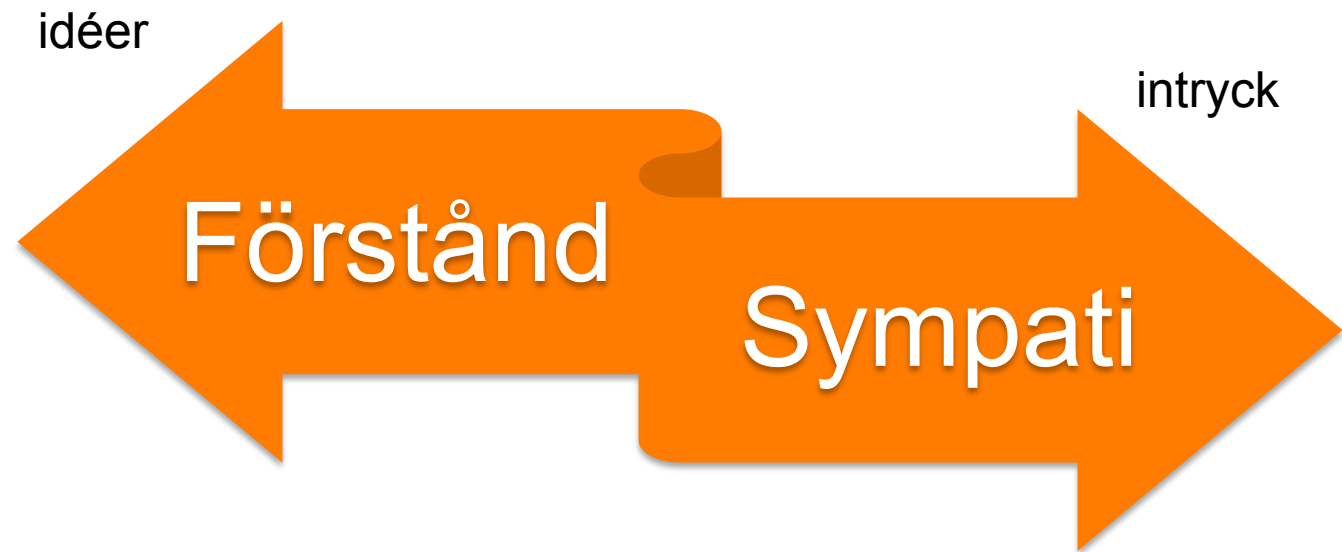
Vilken grundläggande princip producerar de moraliska känslorna?

Sympati

Psykologisk mekanism som ligger bakom (nästan) alla moraliska känslor, vad gäller såväl konstgjorda som naturliga dygder och laster.

Sympatins riktning

Den omvända i förhållande till förståndets
***Sympati är förvandling av idéer till intryck
med hjälp av fantasin***

#sympati

Jag uppfattar verkningar av vad den andre känner

Röst, ansiktsuttryck,
gester

Jag associerar omedelbart till orsaken
(känslan hos den andre)

En livlig idé om känslan

Inferens

Jag får ett intryck i mitt sinne av känslan

Medkänsla

Reflekerande – spegling
genom fantasin

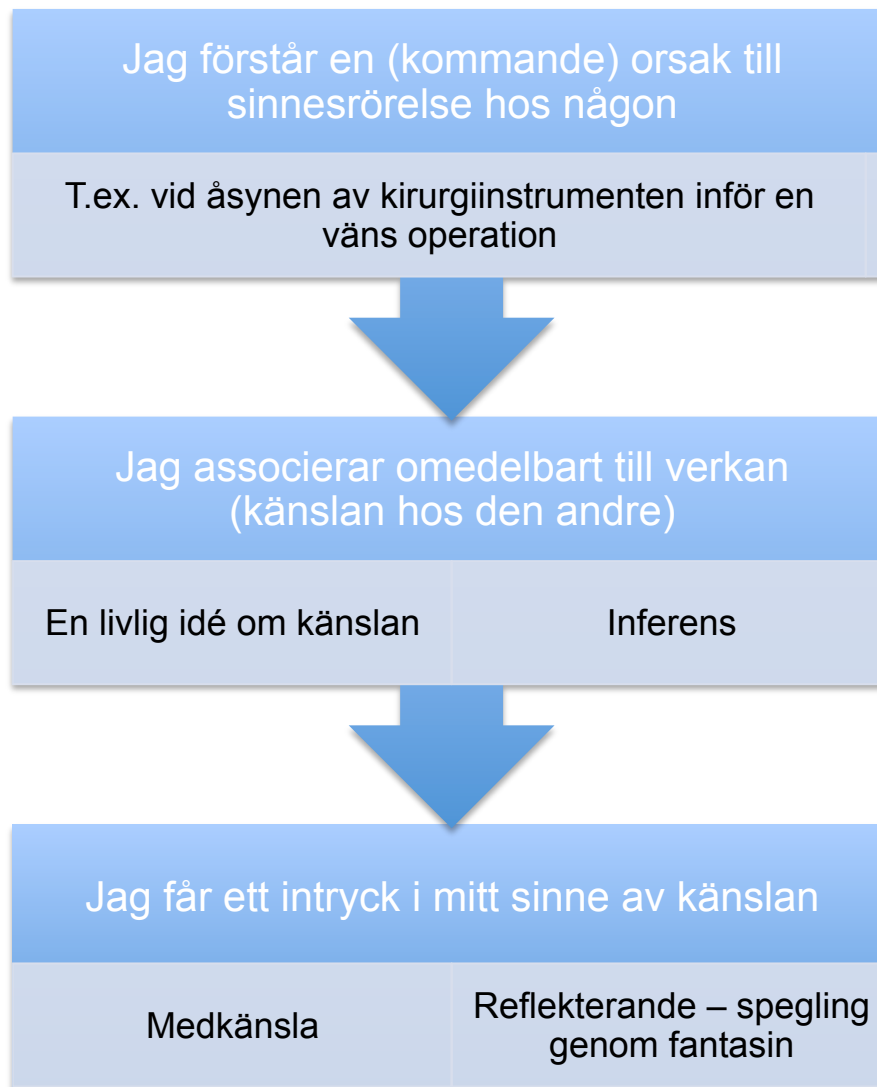
Sympatin är möjlig på grund av **människosinnet likhet** – ingen kan drabbas av en känsla/affekt som andra inte är mer eller mindre mottagliga för

Sympatiskt i förlängningen

- ❖ **INDIREKT** Sympatins mekanism igångsätts även när man bara hör talas eller läser om en person och sätter sig in i hans eller hennes belägenhet, och även i samband med fiktiva karaktärer i romaner.
- ❖ **FÖREGRIPANDE** Sympatiska idéer och intryck kan också utlösas innan något har hänt, t.ex. när man ser de kirurgiska instrumenten läggs fram inför en väns operation. Då går sympatin från orsak till (trolig) verkan.

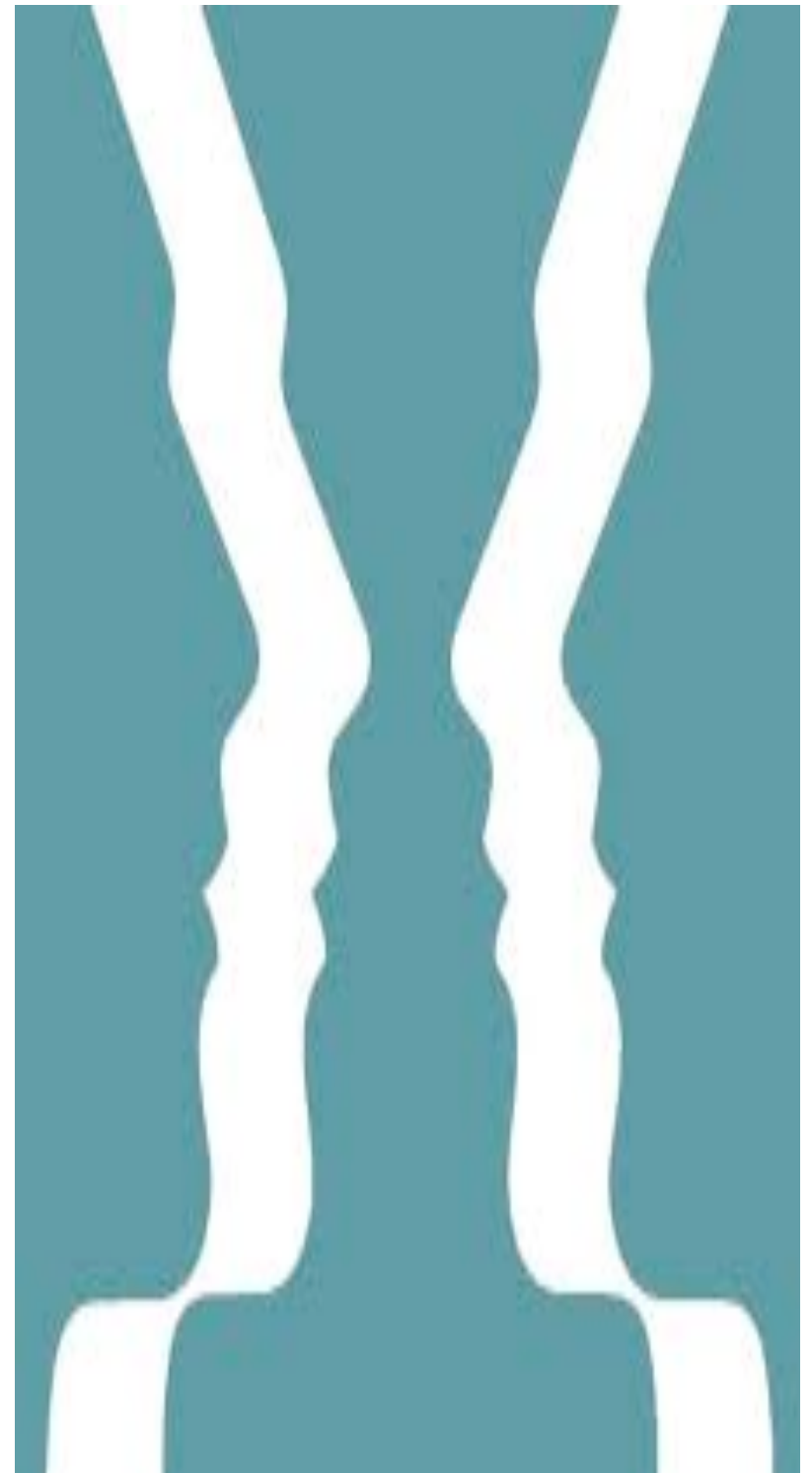
#sympati, föregripande

Konstgjorda dygder och sympati

- En konstgjord dygd som rättvisa uppskattas på grund av sin tendens att vara till nytta för mänskligheten/samhället i stort
- Vi utsträcker vårt gillande långt bortom egenintresset, identifierar oss sympatiskt med allmänintresset.

Naturliga dygder och allmänintresset

- Det finns även naturliga dygder som är sociala.
- Hume räknar upp: **saktmod, välgörenhet, välvillighet, generositet, mildhet, måttfullhet**
- Dessa dygder uppskattas (liksom rättvisa och hederlighet) för att de gynnar det allmänna goda, men framför allt för att de är omedelbart angenäma och nyttiga för specifika personer ("förmånstagarna").

Naturligt lättare sympati?

Sympatiska reaktioner utlöses lättare i samband med exempel på naturliga sociala dygder än i samband med konstgjorda.

VARFÖR?

”människornas samverkan, i ett allmänt sammanhang eller system av handlingar”

Varje enskild generös handling gör nytta omedelbart (och är angenäm) för en speciell person eller grupp, och det uppfattar och uppskattar vi direkt.

Men varje enskild rättvis handling gör inte nytta direkt, utan det är det generella rättvisesystemet som är nyttigt på lång sikt.

① "Det generella rättvisesystemet"

② "På lång sikt"

③ Samhället i stort

① Ett "löst och obestämt objekt" som är svårt att få ett grepp om

② Svårt att föreställa sig mycket avlägsna fördelar på ett livligt sätt

③ Abstrakt begrepp

① "Det generella rättvisesystemet"

② "På lång sikt"

③ Samhället i stort

Sympatiska känslor utlöses lättare när objektet är
SPECIFIKT
NÄRLIGGANDE
KONKRET

① Ett "svävande och obestämt" objekt som är svårt att få ett grepp om

② Svårt att föreställa sig mycket avlägsna fördelar på ett livligt sätt

③ Abstrakt begrepp

Moralisk värdering – variationer och diskrepanser

Hume gör **två iakttagelser** rörande "anmärkningsvärda omständigheter" som kan uppfattas som hot mot hans "system"

1. Varierande sympatier

- Våra sympatier kan variera utan motsvarande variation i den moraliska värderingen.
- Vi sympatiserar mer med vänner än med främlingar, men vi sätter samma värde på en dygdig karaktär oavsett vem som har den.

Kan man då rimligen säga att värderingar produceras genom sympati?

Humes lösning: **”Moralisk känsljustering”**

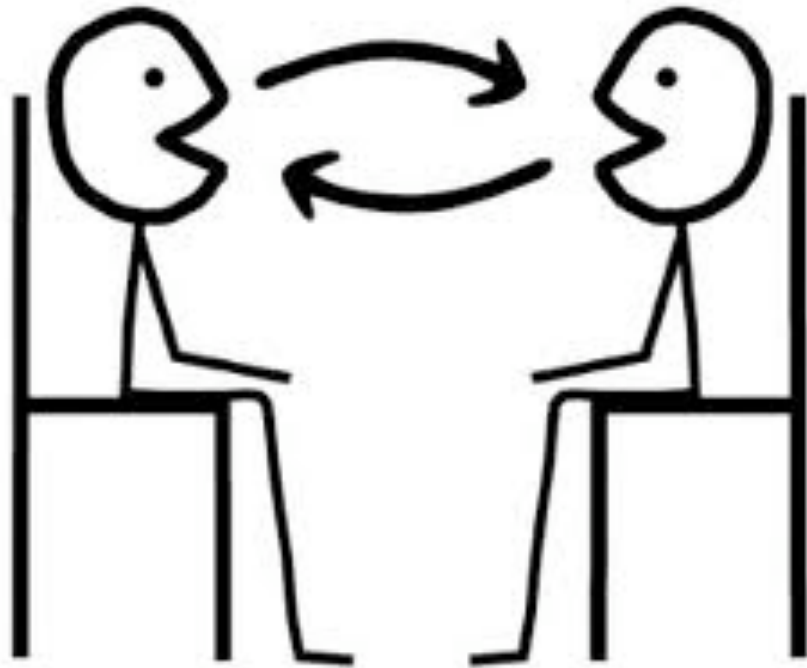
- En moralisk bedömning involverar en **korrigering av känslorna** (eller, om det inte går, av språket).

Det är en allmän bedömning där vi **bortser från vårt eget intresse** i saken (t.ex. vår speciella relation av närhet till personen vi värderar)

- Utifrån en **stabil och generell synvinkel**

”För att hindra dessa ständiga *motsägelser* och komma fram till en mer *stabil* bedömning (...) koncentrerar vi oss (...) på vissa *fasta* och *allmänna* perspektiv, och intar i våra tankar alltid dessa, oberoende av vår nuvarande situation”

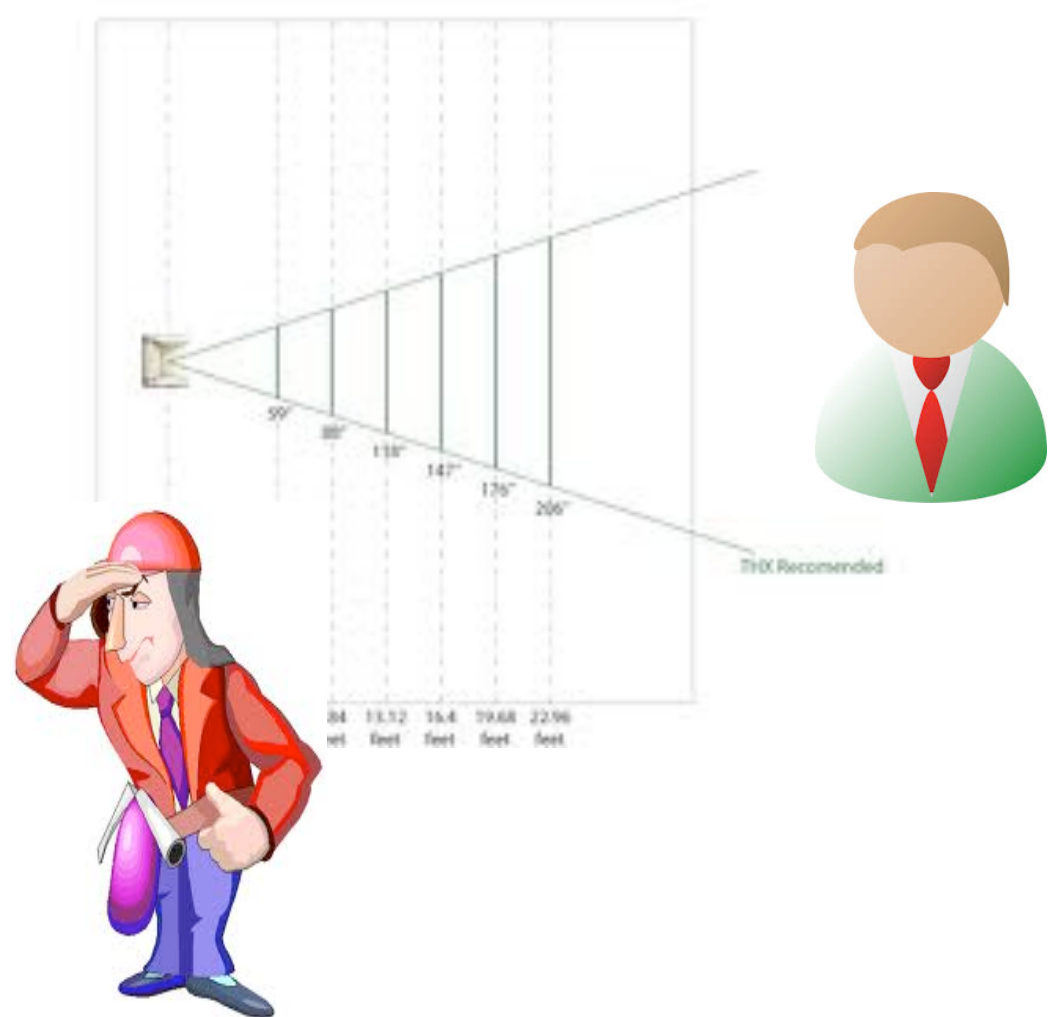

Vilken reaktion skulle den här personen (handlingen) ha väckt hos mig om jag inte vore nära berörd utan betraktade personen (handlingen) från en allmän och opartisk synpunkt?

Moralisk bedömning och seende

- Hume jämför moralisk värdering med hur vi tittar på föremål och bildar oss en uppfattning om dem.
- Ett föremål kan betraktas på olika avstånd och ur olika synvinklar och framträder för oss på skiftande sätt beroende på avstånd och synvinkel.
- Vi skapar oss en stabil uppfattning, som blir den "normala", genom att fixera ett visst perspektiv.
- På ett liknande sätt gör vi när vi moraliskt bedömer människor och deras karaktär.

2. En diskrepans mellan Humes dygdlära och våra gängse värderingsvanor?

➤ Vi värderar ett karaktärsdrag positivt på grund av dess **tendens** till välgörande handlingar (angenäma eller nyttiga för bäraren eller andra), enligt Hume.

➤ Men skulle vi inte värdera en generöst lagd människa positivt även om hon var totalt oförmögen att utföra generösa handlingar?

(T.ex. när hon sitter fjättrad i en fängelsehåla eller är vilse i öknen)

Jo, säger Hume, men det är ingen invändning mot hans "system".

Virtue in rags is still virtue. ("Dygd i trasor är fortfarande dygd")

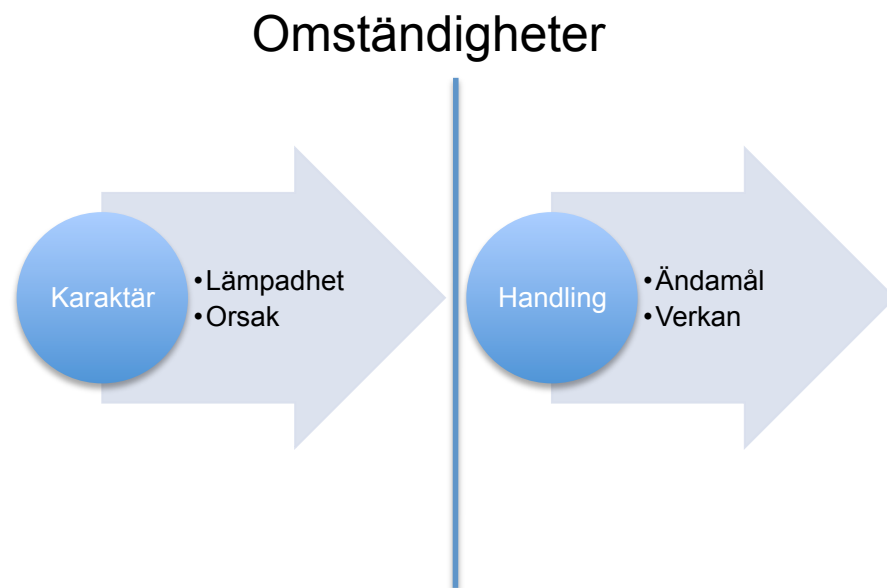
Vi värderar den handlingsoförmögna människan positivt därför att vi ser att hon är "**naturligt lämpad**" för att utföra generösa handlingar.

➤ "När en karaktär i varje avseende är lämpad att vara till gagn för samhället, går fantasin lätt från orsaken till verkan, utan att tänka på att det fortfarande saknas vissa omständigheter för att göra orsaken fullständig"

➤ Vi försöker "så långt som möjligt hålla isär ödet och läggningen" när vi värderar

➤ Våra känslor inför den "verkningslösa" dygden är dock svagare än inför dygden som omsätts i handling

Fantasins roll

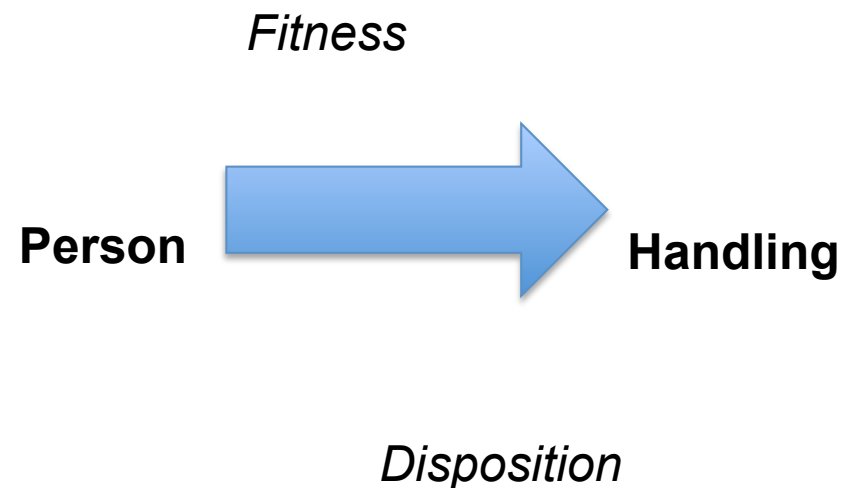
Detta för att sinnet påverkas starkast av föremåls "synbara tendenser"

Det välordnade huset

- Vi skulle positivt värdera ett hus som var väl avpassat efter mänskliga behov, även om vi visste att ingen någonsin skulle bo där.
- På samma sätt förhåller det sig med vår värdering av "dygden i trasor", menar Hume.
- Men fungerar analogin?
- Husets förtjänster kan vi se. Men hur kan vi egentligen ha någon som helst uppfattning om en människas förtjänstfullhet om den ALDRIG har kommit till uttryck i handling?

- I själva verket oscillerar Hume mellan två olika teorier om personers moraliska förtjänst-fullhet (egenskaper)
- **"Fitness"-teorin** - relationen mellan en persons egenskaper och goda handlingar är en relation av *ändamålsenlighet*
- **Dispositionalism** - relationen består i *kausala tendenser*

Några naturliga dygder (och laster)

Exempel diskuteras under rubrikerna:

Sinnets storhet ("greatness of mind")

Godhet och välvilja

Naturliga förmågor

Fluktuationer i värderingen av ”sinnets storhet”

***Stolthet och
ödmjukhet kan
vara antingen
dygd eller last –
beroende på
graden.***

- En överdriven självuppskattning ogillas av varje betraktare och är en last.
- En välgrundad (men diskret dold) självaktning gillas och är en dygd.

Vad är förklaringen till sådana motsatta värderingar av snarlika karaktärsdrag?

Två psykologiska principer med olika tendens

Sympati

Jämförelse

En person med en uppblåst självuppskattning irriterar oss. Genom ***sympatisk inlevelse*** känner vi av personens lust, men när vi jämför personens självuppskattning med vår egen smärre uppskattning av oss själva känner vi obehag – vi känner oss små i ***jämförelse*** med honom/henne. Eftersom vi tycker att självuppskattningen är överdriven, tar jämförelsens princip överhanden och slår ut sympatin. I fallet med den välgrundade självaktningen tar sympatin överhanden.

Karaktärsdrag i rätt dos

För alla egenskaper som faller i kategorin "sinnets storhet" gäller att de är dygd eller last (värderas positivt eller negativt) beroende på om de är överdrivna eller har rätt grad.

När t.ex. ödmjukheten eller blygsamheten är så överdriven att den innebär självförnekelse eller självförakt, så är den en last. Att sätta värde på sig själv när man verkligen har värdefulla egenskaper är däremot dygdigt och "lovvärt".

Helt naturligt?

Är värderingar av det här slaget helt naturliga? Är de inte snarare (delvis) konventionella? Finns det inte kulturella skillnader vad gäller sådana värderingar? I vad vi uppfattar som korrekta doser ifråga om stolthet, ödmjukhet etc?

Om värderingarna innehåller ett konventionellt element rör det sig inte om naturliga dygder och laster, givet Humes villkor att både karaktärsdraget och värderingen skall vara naturliga.

Humes svar

Stolthet och andra karaktärsdrag som sorterar under "sinnets storhet" är naturliga och våra känslor inför och värderingar av dem kommer naturligt, utan "konstgrepp".

Hur vi sedan bör eller får **uttrycka** sådana egenskaper i tal och handling är en artificiell konstruktion, som innebär viss "förställning":

Den goda uppfostrans lagar

Uppställs för att "göra vårt umgänge angenämt och harmlöst"

Paradexempel på naturlig dygd

- Generositet, medmänsklighet, medkänsla, tacksamhet, vänskap, trohet, hängivenhet, osjälviskhet, frikostighet etc – egenskaper som bildar **”den goda och välvilliga karaktären”**
- Hume har ytterst litet att säga i ämnet. För honom är det självklart att de är naturliga dygder.

När vi stöter på en person som har en sådana egenskaper och som visar prov på kärlekens ömma passion:

”Våra ögon fylls naturligen av tårar när vi föreställer oss den, och vi kan inte underlåta att ge utlopp för samma ömhet inför den person som hyser den”

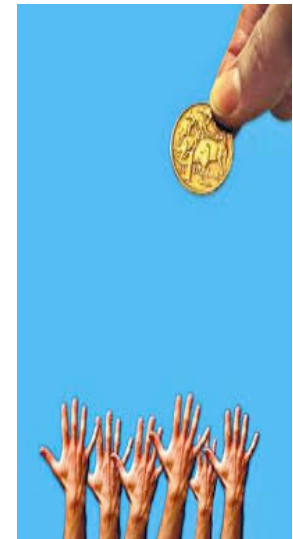
Godhet och välvilja i en snäv krets

- ◆ **Av naturen är människors generositet begränsad till nära och kära.**
- ◆ **Vid moralisk värdering av en människas karaktär begränsar vi oss också, enligt Hume, "till den snäva krets inom vilken varje person rör sig".**

Kritisk fråga

- När vi sätter **moraliskt** värde på välviljans och godhetens dygder är det då verkligen **de naturliga instinkterna**, till förmån för nära och kära, som vi värdesätter? Är det inte snarare inlärt beteende i enlighet med valda principer för hur man skall rikta sina omsorger, principer som anger vilka som bör omfattas av omsorgen och hur?
- I så fall är inte välvilja och godhet naturliga dygder enligt Humes kriterier.

Naturliga förmågor som naturliga dygder

- Intelligens, vältalighet, humor etc
- Karaktärsdrag som är angenäma/nyttiga för bäraren/andra
- Därmed också moraliska dygder
- När det gäller frivillighet finns det ingen skillnad på naturliga förmågor och andra dygder: alla är lika ofrivilliga = resultat av föregående orsaker

Humes vida begrepp om dygd och last

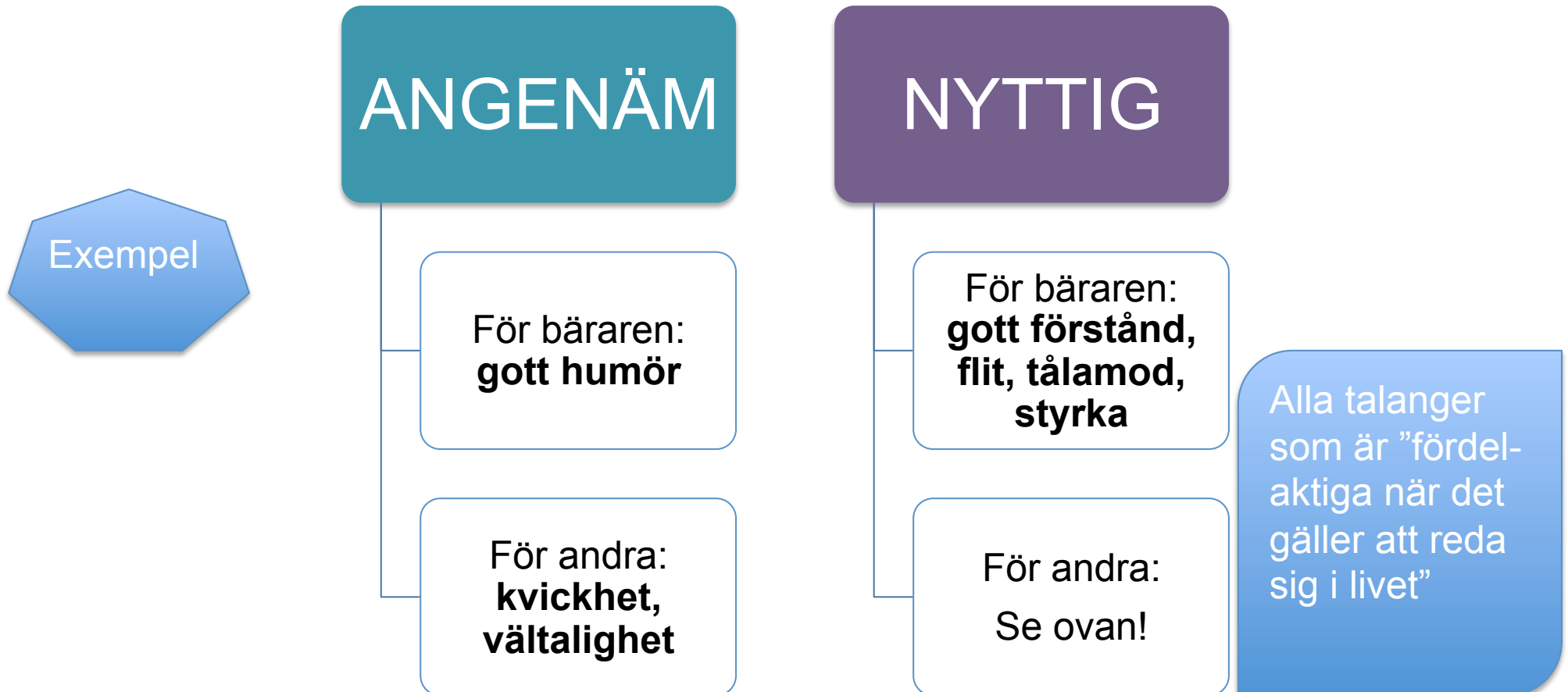
Alla fördelar och nackdelar i fråga om

- ① **Sinne**
- ② **Kropp**
- ③ **Förmåga**

väcker de moraliska känslorna
– kärlek och hat, stolthet och skam – och är därmed moraliska dygder och laster

Naturlig förmåga som är

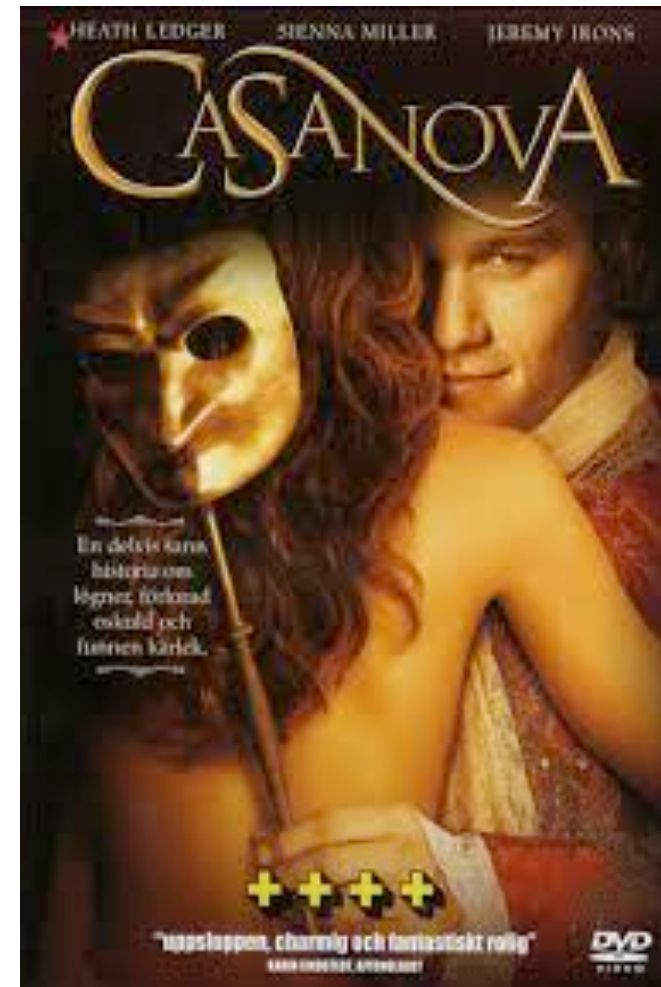

Kritiska synpunkter

- **Finns det inte en skillnad i värderingen?**
Vi kan klandra någon för att vara ogenerös, men knappast för att vara ointelligent eller humorfri. Vi kan kräva att en person skall vara mer generös, men knappast att han/hon skall vara intelligentare.
- Borde inte Hume ha försökt att ringa in vad som är **utmärkande för just moralisk dygd och förtjänstfullhet** – och kontrasterat den med andra former av förtjänstfullhet, t.ex. naturliga talanger.

Kvinnotjusarmoral?

- Tag en kvinnotjusare som ”utmärkt sig genom sina kärleksäventyr eller vars kroppsbyggnad utlovar en alldeles särskild kraftfullhet i detta avseende”.
- Kvinnor sätter värde på en sådan person (kärlek och beundran) på basis av hans ”förmåga att skänka njutning”.

Humes lektion i moralens anatomi är slut

✧ Moralens delar och mekanismer har kartlagts

✧ Alla utbroderingar (=normativ etik) överlåter han åt "konstnärerna"

KAN MORALISKA VÄRDERINGAR NÅGONSIN VARA (HELT) NATURLIGA?

- En moralisk bedömning involverar en **korrigering av känslorna**
- Utifrån en **stabil och generell synvinkel**

Det är en allmän bedömning där vi **bortser från vårt eget intresse** i saken (t.ex. vår speciella relation av närhet till personen vi värderar)

Korrigeringen ifråga är väl rimligen att betrakta som ett konventionellt element, som "rättar till" det naturliga(?)